

dr hab. Paweł Nowak, prof. UMCS
Katedra Komunikacji Medialnej
Instytut Nauk o Komunikacji i Mediach
Wydział Politologii i Dziennikarstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Motycz, 21 czerwca 2021 r.

Recenzja pracy doktorskiej

*Rafała Nocunia, Systemowo-funkcjonalna analiza dyskursu
elektronicznego w kontekście aktywności internetowych botów*

Gdy w latach sześćdziesiątych XX wieku Marshall McLuhan pisał swe pamiętne słowa: „Przekaznik sam staje się przekazem”, nie myślał jeszcze zapewne, choć w powieściach science fiction już o tym wspomiano, o komunikacji z botami i tworzeniu tekstów przez boty, a już z całą pewnością nie zakładał, że stanie się to ludzką rzeczywistością niewiele ponad pół wieku później.

Właśnie ten aspekt rozprawy doktorskiej Rafała Nocunia jest najbardziej przerażający – Autor prezentuje w niej wyniki badań, na które mój humanistyczny umysł nie wyraża zgody – racjonalnie wiem, że tak jest, ale emocjonalnie, postprawdziwie próbuję temu wewnątrz zaprzeczać i szukać jakichś luk i braków w dociekaniach Doktoranta.

Są to jednak poszukiwania daremne, bo interpretacja internetowej rzeczywistości mediów społecznościowych (zwłaszcza Twittera i Instagrama), przedstawiona w tej pracy, jest rzetelna, kompletna i przekonująca. Pozostaje mi zatem „poblądnać” i odrzucić „rozognione” emocjami humanistyczne założenia i przekonania, bo „jutro staje się dziś”.

Sama rozprawa jest przemyślana i skonstruowana zgodnie z wzorcem tego rodzaju prac.

Po krótkim streszczeniu po polsku i po angielsku pojawia się czterostronicowy wstęp, w którym Rafał Nocoń zwraca uwagę na aktualność i ważność podjętej przez siebie tematyki, wyjaśnia swoje decyzje metodologiczne oraz pokazuje drogę, którą podążał w czasie analizy – od wyłuskania z portali społecznościowych botowych kont do sformułowania wniosków końcowych.

Rozdział I przynosi zatem pięćdziesięciostronicową narrację o koncepcjach i teoriach dyskursu, która nie ma na celu ani nie udaje, że jest stanem badań, bo przy XXI-wiecznym nadmiarze jego sporządzenie staje się i niecelowe, i niemożliwe. Natomiast jest to dość sprawne przybliżenie najważniejszych, a w zasadzie najbardziej znanych koncepcji dyskursu. Nie dziwią zatem przywołane nazwiska Michela Foucaulta, Teuna van Dijka czy Günthera Kressa i Theo van Leeuwena. Za nazwiskami pojawiają się naturalnie teorie – archeologii wiedzy, Krytycznej Analizy Dyskursu czy multimodalnej analizy dyskursu. Ostatecznie Doktorant nie opowiada się jednoznacznie za żadną z nich, choć internet wskazuje na multimodalność jako oczywistą koncepcję badawczą i rzeczywiście z zasobów jej i innych teorii korzysta Rafał Nocoń w części analitycznej. Gdyby przedmiotem analizy i interpretacji w tym doktoracie były inne materiały, ta nieokreśloność metodologiczna zapewne nieco by mi przeszkadzała, ale przy badaniu elektronicznego dyskursu botów nie mam z jej przyjęciem żadnego problemu, a nawet rozumiem Autora rozprawy i łączę się z nim w tej decyzji.

Tym bardziej, że wiele wątpliwości rozjaśnia czytelnikowi rozdział II w swej trzydziestostronicowej całości poświęcony podstawom analizy dyskursu elektronicznego. Doktorant wskazuje na fasetową koncepcję dyskursu Susan Herring, podkreślając, że w opisie i interpretacji komunikacji elektronicznej trzeba uwzględnić: synchroniczność, transmisję wiadomości (jednokierunkową/dwukierunkową), trwałość zapisu, rozmiar bufora (czyli np. maksymalna liczba

znaków w komunikacie/konwersacji), kanały komunikacji, anonimowość, prywatność, a także możliwość filtrowania czy cytowania wiadomości i ich format (czyli ustalenie kolejności wyświetlania komunikatów w konwersacji/wątku), strukturę uczestnictwa komunikacji (jeden-do-jednego, jeden-do-wielu, wielu-do-jednego, prywatne/publiczne, itp.), charakterystykę jej uczestników (cechy demograficzne, stopień sprawności językowej i technologicznej, itp.), cel grupy i interakcji, temat/topik, ton (poważny/żartobliwy, oficjalny/nieoficjalny, itp.), typ aktywności (np. debata, ogłoszenie, gra), normy czy kod. (s. 83–84). Wskazuje jednocześnie na potrzebę wyróżnienia nowych gatunków wypowiedzi, a być może nawet mowy – wpis w mediach społecznościowych/na portalach społecznościowych, w którym widzi odmienną od dotychczas znanych gatunków charakterystykę i funkcje.

Kluczowy dla całej rozprawy jest stustronicowy rozdział III – teoretyczno-analityczny – zatytułowany „Dyskurs botów”. Doktorant przedstawia w nim przydatne do dalszych analiz klasyfikacje i charakterystyki botów, podkreślając rolę *botów społecznościowych*, których właściwości idealnie wpisują się w możliwość samodzielnej komunikacji politycznej i medialnej (s. 100).

Rafał Nocuń uzupełnia zresztą przedstawione wcześniej teorie i klasyfikacje o badania norweskie, w których kierowano się dwoma głównymi wymiarami funkcjonowania botów – inicjatywą w rozmowie (określenie strony dominującej i kontrolującej) oraz czasem trwania relacji, a następnie szuka kolejnych przybliżeń warunków ich funkcjonowania w przestrzeni publicznej.

Oczywiście najbardziej interesuje Doktoranta sposób wykrywania maszyn/botów, które na Twitterze i na Instagramie podszywają się pod ludzi i dla wielu użytkowników tych mediów społecznościowych są ludźmi.

Podkreśla, że najczęściej w tym celu przywołuje się cztery kryteria:

1. Częstotliwość – konta botowe generuje więcej niż 50 wpisów dziennie, a w polskich badaniach i dziennikarstwie śledczym okazuje się, że często nawet powyżej 100.
2. Sieć kontaktów – wśród kontaktów botów znajdzie się mało kont prawdziwych użytkowników, choć ich liczba jest czasami bardzo wysoka.
3. Crowdsourcing – możliwość oddolnej weryfikacji prawdziwości kont przez osoby „z zewnątrz”, spoza konkretnej siatki kontaktów.
4. Uczenie maszynowe – wykorzystanie algorytmów, które mogą się „uczyć” zachowań botów, gdy wskaże im się odpowiednie konta jako bazę do analizy.

Wiele teoretycznych informacji przenika się w tym rozdziale z opisami konkretnych wpisów czy tweetów i to zarówno werbalnego, jak i pozawerbalnego, a w końcowej części tego rozdziału analiza zdominowała teorie.

Pracę kończy, jak to zwykle bywa, podsumowanie i bibliografia. O ile podsumowanie pozostawia pewien niedosyt, bo problem podjęty w doktoracie jest bardzo wieloaspektowy i wielotorowy, a tylko o części zagadnień i możliwości wspomina Rafał Nocuń w tej części. O tyle bibliografia jest całkowicie satysfakcjonująca. Być może narzuciła to tematyka, ale w zbiorze lektur bardzo dobrze wyważono obecność klasycznych, kanonicznych dzieł i tych najnowszych, z ostatnich pięciu-dziesięciu lat. W wielu pracach humanistycznych wygrywają dzieła kanoniczne, które czasami, tak jak w tym wypadku, są mniej lub bardziej anachroniczne i ich przykładanie do nowego materiału nie zawsze jest satysfakcjonujące.

Mój opis rozprawy potwierdził tezy sformułowane na początku – to bardzo interesująca, inspirująca i innowacyjna praca doktorska, której lektura zdecydowanie „ubogaciła” mnie naukowo i kulturowo.

Można mieć niewielkie zastrzeżenia do zakresu materiału analitycznego, bo przykładów i analiz mogłoby być zdecydowanie więcej. Jednocześnie we wnioskach z przeprowadzonych analiz wyraźnie widać, że zwiększona liczba przykładów

niewiele albo nawet nic nie zmieniałyby we wnioskach końcowych, więc nie upieram się przy swoim stanowisku. Poza tym w autorskiej narracji, zwłaszcza w rozdziale trzecim, pojawia się wiele zapowiedzi ciągu dalszego, informacji o tym, co pojawi się później w tekście rozprawy. Oczywiście, zapowiedzi nie są czcze, ale czasami dotyczą jednego lub dwóch zdań, a obiecują znacznie więcej i ukierunkowują moją lekturę na oczekiwanie „grand finale”. Z pewnością z części z nich można było zrezygnować. Widać jednocześnie, że te drobne zastrzeżenia nie mogły wpłynąć na ostateczną bardzo pozytywną oceną przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej Rafała Nocunia.

Rozprawa doktorska Rafała Nocunia spełnia warunki określone w art. 13. 1. ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki tj. „rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Z pełnym przekonaniem stawiam zatem wniosek o dopuszczenie magistra Rafała Nocunia do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink that reads "Paweł Nowak". The signature is written in a cursive, slightly slanted style.